

Introduktion

Kaster du et historisk blik på de sidste århundreder, vil du se en markant udvikling på en masse områder: Arbejde, bolig, familie, kønsroller, teknologi, økonomi, uddannelse, politiske reformer og religion er blot nogle af de områder, der har været under forandring. Vi skal i dette kapitel se nærmere på denne udvikling og på, hvad denne udvikling betyder for vores identitet.

Identitet handler dybest set om spørgsmålet *hvem er jeg?* Din identitet dannes af mange faktorer, blandt andet dit lands historie, din familiehistorie, det samfund og det miljø, du lever i, de påvirkninger, oplevelser og erfaringer, du gør dig, dit køn og andre biologiske og genetiske forudsætninger. De sociale medier har også en vigtig betydning for identiteten. For eksempel kan mange "likes" på Facebook være en bekræftelse af den identitet, man præsenterer sig selv med over for andre Facebook-brugere.

I dette kapitel får du indsigt i, hvordan identiteten dannes i samspil med det om-

givende samfund, og hvordan identitetsdannelsen forandres, når samfundet forandres.

I *historie* skal du læse om det danske samfunds udvikling fra det traditionelle til det moderne og frem til det senmoderne samfund. I hver periode undersøges samfunds- og produktionsforholdene og betydningen af disse for familiens udvikling. Du får en forståelse for, hvordan samfund, familie og individ har udviklet og forandret sig i samspil med hinanden.

I *samfundsfag* skal du arbejde med unges identitetsdannelse i det senmoderne samfund. I det senmoderne samfund har vi fået større frihed til at vælge, hvordan vores liv skal forme sig, og dette har både positive og negative konsekvenser. Du får indsigt i forskellige familiemønstre i det danske samfund, og du kan læse om forskellige mennesker, der har truffet ekstreme livsvalg. Kapitlet lægger også op til en diskussion af, i hvor høj grad vores forældres uddannelse har indflydelse på, hvordan vi klarer os.

I *religion* vil vi undersøge religionens betydning for identitetsdannelsen. Hovedvægten vil ligge på det senmoderne samfund og den genfortryllede verden (se forklaringen nedenfor). Her vil vi koncentrere os om, hvordan og hvorfor det senmoderne menneske igen er blevet åbent over for det religiøse. Da de østlige religioner er blevet populære i det senmoderne samfund, vil vi gennemgå buddhismen, og vi vil sammenligne hjemlandenes buddhisme med, hvordan vestlige mennesker tiltrækker buddhismen, så den passer ind i en vestlig livsstil.

Det traditionelle, det moderne og det senmoderne samfund

I religion, samfundsfag og historie taler vi ofte om forskellige samfundstyper. Man kan sige, at en samfundstype er blevet forandret, når et samfund har gennemgået en markant udvikling, for eksempel over 20-30 år, og er blevet meget forskelligt fra det samfund, der var før.

Sociologerne taler om, at der i sidste halvdel af 1800-tallet skete en forandring af samfundstypen: Som du kan læse nedenfor, ændrede samfundet sig fra det traditionelle samfund til det moderne samfund. Fra 1970'erne skete der igen en forandring, så en ny samfundstype voksede frem. I det følgende vil vi kalde denne samfundstype for det *senmoderne samfund*, et begreb, som blandt andet anvendes af den britiske sociolog Anthony Giddens. Du har måske hørt nogle af de andre begreber, som bruges om det senmoderne samfund, alt efter hvilket fokus man lægger, for eksempel videnssamfund, informationssamfund, postmoderne samfund eller flydende modernitet.

Samfundstyperne er meget generelle og forenkledte billeder af, hvordan samfundet ser ud. I det senmoderne danske samfund er der for eksempel store forskelle mellem livet i forskellige dele af samfundet og i forskellige familier. Selv om samfundstyperne altså er meget forenkledte billeder på, hvad der kendetegner et samfund på et bestemt tidspunkt, hjælper de os til at forstå, hvordan samfundet udvikler sig, og hvad udviklingen betyder for identitetsdannelsen.

For at give dig et overblik over de tre samfundstyper præsenterer vi dem først overordnet. De vil blive gennemgået mere grundigt i historiekapitlet.

Det traditionelle samfund – den fortryllede verden

Det traditionelle samfund fandtes i perioden fra kristendommens indførelse i Danmark i cirka 980 e.Kr. og frem til industrialiseringens indtog omkring 1850.

I det traditionelle samfund levede de fleste mennesker på landet og arbejdede med landbrug. Mennesket levede i *den fortryllede verden* – en verden, hvor man troede på, at overjordiske, mystiske kræfter herskede over liv og død. Religion var således det fundament, samfundet byggede på, og hvor alting kunne forklares ud fra religionen. Samfundet var meget hierarkisk opbygget, og det var *deocentrisk*, dvs. centreret om Gud. Menneskets placering i samfundet blev opfattet som udtryk for Guds vilje, og det var nærmest umuligt at bryde ud af sin stand. Kirken var et vigtigt mødested og en af de vigtigste samfundsinstitutioner.

Man bruger ofte *myren* som et billede på mennesket i det traditionelle samfund,

Kernestof i dette kapitel

Historie	Samfundsfag	Religion
Dansk historie og identitet	Identitetsdannelse og socialisation	Udvalgte sider af yderligere én religion: buddhismen
Natur, teknologi og produktion i historisk og nutidigt perspektiv	Sociale og kulturelle forskelle	Religionernes centrale fænomener

fordi mennesket ligesom myren arbejdede inden for nogle meget faste rammer. Menneskets liv udviklede sig efter fastlagte mønstre, og det gjorde, hvad det blev sat til, uden at stille spørgsmål og uden at sætte sig op imod autoriteter.

Det moderne samfund – den affortryllede verden

I renæssancen i 14-1500-tallet begyndte tænkere og videnskabsmænd at sætte spørgsmålstegn ved det traditionelle verdensbillede, hvor jorden ifølge Bibelens skabelsesberetning var i centrum. Det var de første tegn på, at *den affortryllede verden* var på vej – en verden, hvor det religiøse kom til at spille en stadig mindre rolle. Man fandt ud af, at jorden og de andre planeter i vores solsystem kredser om solen. Hermed blev det bibelske verdensbillede, hvor Gud skabte jorden som det første – og placerede den i centrum af universet – voldsomt udfordret. I stedet for Gud kom mennesket nu i centrum, og man lancerede det *antropocentriske* (menneskecentrerede) verdensbillede. I 1700-tallet, under oplysningstiden, fik renæssancens antropocentriske verdensbillede yderligere vind i sejlene.

Det moderne samfund blev dog for Danmarks vedkommende først en realitet omkring 1850, sideløbende med *industrialiseringen* og *urbaniseringen*. Der var en stor vandring fra land til by – mange landarbejdere flyttede til byerne og tog arbejde i de fabrikker, der blev bygget. I Danmark blev grundloven vedtaget i 1849. Den sigtede mod *demokrati* og menneskerettigheder, blandt andet ytrings- og religionsfrihed.

Naturvidenskaben fortrængte efterhånden religiøs tro. Især blev *Charles*

Darwin (1809-1882) berømt for sine studier af fuglelivet på Galapagos-øerne. Darwins biologiske forskning resulterede i evolutionsteorien – at alle arter udvikler sig og tilpasser sig gennem utallige generationer, idet kun de stærkeste individer overlever og formerer sig i denne proces. Bibelens skabelsesberetning, der jo fortæller, at mennesket og alle andre arter er skabt af Gud, blev dermed voldsomt udfordret.

I Tyskland formuleredes religionskritikken af henholdsvis *Ludwig Feuerbach*, *Karl Marx* og *Friedrich Nietzsche*. I Østrig introducerede *Sigmund Freud* psykoanalysen, der også er stærkt religionskritisk. Disse fire religionskritikere byggede deres argumenter på videnskaben, empirien (det, man kan erfare, måle og veje) og fornuften, hvilket stod i skarp modsætning til religiøs tro. *Sekulariseringen* tog fart, hvilket vil sige, at religionen spillede en stadig mindre rolle for samfundet og kulturen. Politik, kunst, uddannelse og andre dele af samfundet blev mere og mere uafhængige af religion. Med andre ord blev religionen en privatsag.

I 1950'erne og 60'erne kom den stigende velstand til, og i de vesteuropæiske lande indtog en ny slags 'Gud' menneskenes verden: materialismen og velfærdsstaten. Det så ud, som om religionskritikerne havde fået ret i, at Gud ikke eksisterede, eller med Nietzsches ord: "Gud er død." For det enkelte individ var religion noget, man sjældent deltog i, og kun for traditionens skyld – men traditionen var blevet løsrevet fra de religiøse myter. Dem kunne de færreste tro på. Unge mennesker blev ganske vist stadig konfirmeret, og man fejrede stadig jul, men *individualismen* – det, at man i stigende grad var uafhængig og selv satte dagsordenen for sit liv –

kom i første række, når man skulle definere sin identitet.

Man bruger ofte *sneglen* som billede på mennesket i det moderne samfund. Mennesket i det moderne samfund har sig selv i centrum i stedet for Gud som i det traditionelle samfund. Mennesket er blevet mere individualiseret, det vil sige mere uafhængigt af andre. Sneglens bevægelsesmønster er ikke koordineret med andre i samme omfang som myren. I stedet har forskellige mennesker forskellige værdier, som de styrer efter.

Det senmoderne samfund – den genfortryllede verden

Fra 1970'erne og frem taler man om *det senmoderne samfund*. I det senmoderne samfund er de forandringer, der prægede det moderne samfund, blevet endnu mere udprægede. Tid og rum er blevet adskilt: Vi kan for eksempel rejse langt på kort tid, og en dansker kan skype med en australier. Den teknologiske udvikling har taget fart, og det samme har globaliseringen – det at vi i stigende grad kommunikerer, rejser og handler på tværs af grænser.

Det senmoderne samfund er blevet stadig mere foranderligt og uoverskueligt – det, der var sikkert i går, er det ikke nødvendigvis i morgen. Individets hverdag er travl og stresset, både mor og far er udearbejdende, og antallet af skilsmisser er stigende.

Vi vil her introducere dig for "Alfred" – en fyr, der går på 2. hf. Alfred lever typisk med det ene ben i den virtuelle verden på de sociale medier og det andet ben i den fysiske verden – måske med fare for en splittet identitets- og virkelighedsopfattelse til følge. Alfred skal være omstil-

lingsparat og kunne indgå i nye sociale sammenhænge, alt efter situation – altså være en situide. Og det er Alfred. Han møder mange forskellige mennesker på hf, i fodboldklubben, på Facebook, på sit arbejde i det lokale supermarked og i sin familie. Og han skal kunne forholde sig til enorme mængder af viden i forhold til it-teknologiens evige informationsstrøm.

Det senmoderne samfund er kendetegnet ved *aftraditionalisering* – ved et opbrud i normer, værdier og traditioner. Normer, værdier og traditioner ligger ikke længere fast i samme grad som før – men er i højere grad noget, man kan vælge til og fra. Det senmoderne samfund har ikke noget samlet verdensbillede, da det er meget komplekst – eller *polycentrisk* – og der er utallige bud på 'sandheden'.

De dybe eksistentielle spørgsmål, aftraditionaliseringen og længslen efter en højere mening med tilværelsen har i det senmoderne samfund udmøntet sig i en ny åndelig søgen, og derfor kan man kalde verden for genfortryllet. På det religiøse område taler vi derfor om den *genfortryllede verden* – altså en verden, hvor en religiøs tilværelsesforklaring atter efterspørges. Dette samfund har ikke noget samlet verdensbillede, da det er meget komplekst – eller *polycentrisk* – og der er utallige bud på 'sandheden'.

Men man søger ikke *kun* tilbage til den kristne Gud, for det åndelige projekt er samtidig blevet et personligt udviklingsprojekt, hvor individet ligesom i det moderne samfund sætter sig selv i centrum. Man udstikker med andre ord selv rammerne for sin spiritualitet eller religiøsitet. Og den kan sagtens være inspireret af flere religioner på samme tid, for eksempel kristendom og buddhisme.

Samfundstyper

Samfundstype	Hvornår er samfundstypen mest udbredt?	Hvilke rolle spiller religionen?	Hvad kendetegner mennesket og dets forhold til omgivelserne?	Hvad kendetegner familien?
Det traditionelle samfund	Ca. 980-1850	Den fortryllede verden	Myren	Storfamilien med mange familiemedlemmer i tre generationer
Det moderne samfund	Ca. 1850-1970	Den affortryllede verden	Sneglen	Kernefamilien med far, mor og børn
Det senmoderne samfund	Ca. 1970-	Den genfortryllede verden	Kamæleonen	Kernefamilien er stadig den mest udbredte, men mange danner alternative familiemønstre

Den spirituelle interesse ses ligeledes inden for det store udbud af alternative behandlingsformer, for eksempel healing, der bygger på ideer om inddragelse af spirituelle energier fra universet i behandlingen. På sygeplejerskeuddannelsen er det i dag blevet god tone at henvise til visse alternative behandlingsformer. Det var utænkeligt i det moderne samfund, hvor det naturvidenskabelige, konventionelle behandlingssystem afviste alternativ behandling som udtryk for irrationel tænkning og i værste fald farligt. Men i det senmoderne samfund kan tro og videnskab

sagtens ses som et supplement til hinanden.

Man bruger ofte *kamæleonen* som billede på mennesket i det senmoderne samfund. Individualiseringen er blevet endnu mere markant i forhold til det moderne samfund, og forandringer sker med endnu større hastighed end tidligere. Derfor skifter vi ofte identitet, alt efter hvilken gruppe vi befinder os i, på samme måde som en kamæleon tager farve efter omgivelserne. Rammerne om tilværelsen er endnu mindre faste end i det moderne samfund, og tilværelsen er omskiftelig.

Opgave

På hjemmesiden kan du se fire bryllupsbilleder fra forskellige tidspunkter i danmarkshistorien. Sammenlign de fire familie billeder, idet du

kommer ind på, hvad billederne viser, og hvad de fortæller om familien, og de forandringer der er sket med familien

placerer de fire billeder i en af de tre samfundstyper vurderer, hvor du kan se tegn på 'aftraditionisering' af familieleven.

Maria Madsen

Identitetsdannelser før og nu

Familien er rammen om identitetsdannelse. Men hvad forstår vi egentlig ved begrebet familie? I historiebøgerne møder man ofte den antagelse, at den "rigtige" familie – altså kernefamilien – opstod efter 2. verdenskrig. Her var tidens velstand årsag til, at man nu havde tid og overskud til sin familie. Andre historikere påpeger, at kernefamilien har været under udvikling og forandring siden industrialiseringen. I 1800-tallet var det en familietype, der var at finde blandt det bedre borgerskab. Det, der karakteriserede efterkrigstiden, var, at denne familietype blev en mulighed for mange.

I dag arbejder Danmarks Statistik med 37 forskellige familieforme i Danmark. Men det er ikke ensbetydende med, at kernefamilien er død. I manges bevidsthed lever denne familieform videre som idealfamilien.

Familien som enhed forandrer og udvikler sig i samspil med den historiske sammenhæng. Vi er som individer et produkt af vores samtid, men vores samtid er også et produkt af os individer. Det samme gælder familien: At denne i det senmoderne samfund forandrer sig, kan ses som et resultat af, at den tid, vi lever i, er under forandring.

I dette kapitel skal vi kigge på udviklingen af samfundet fra det traditionelle

til det moderne og frem til det senmoderne samfund. Under hver periode vil vi først kigge på samfundets produktionsforhold og efterfølgende på, hvordan disse har haft indflydelse på den danske familie og det enkelte individs vilkår og muligheder.

Det traditionelle samfund

Med betegnelsen det traditionelle samfund henvises der først og fremmest til et landbrugssamfund, altså før der kom en industriel udvikling.

I den periode, som strakte sig frem til sidste halvdel af 1800-tallet, boede langt størstedelen af befolkningen i Danmark på landet og var beskæftiget i landbruget. Arbejdet fulgte årstidernes skiftet, og man var orienteret mod sin familie og det lokale samfund. Ens verden sluttede ved nabolandsbyen, og København var for de fleste en meget fjern by, geografisk såvel som mentalt.

Man levede et traditionelt liv efter faste rammer og traditioner. Var man førstefødt søn af en gårdejer, så skulle man arve gården, og var man søn nummer 2, så måtte man tilbringe sit liv med at arbejde på andres jorder. På den måde var ens vej fastlagt på forhånd, og der var ikke de store muligheder for at ændre på dette.